

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-88-7>
УДК 338.2

Костенко Ю.В.

аспірант,

Приватний вищий навчальний заклад

«Європейський університет»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6349-0830>

Kostenko Yurii

Private Higher Educational Institution

“European University”

ЗМІНА ЕКОНОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ РИНКІВ ТА НАСТРОЇВ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ОСТАННІ РОКИ (2016–2024)

CHANGES IN THE ECONOMIC STRUCTURE OF MARKETS AND BUSINESS SENTIMENT IN RECENT YEARS (2016–2024)

Стаття присвячена аналізу змін економічної структури ринків і настроїв підприємств у період 2016–2024 років. У роботі досліджено ключові трансформації, спричинені глобальними економічними кризами, технологічними інноваціями, пандемією COVID-19 та геополітичними викликами. Використано комплексний підхід, який включає методи порівняльного аналізу, економетричного моделювання та опитування підприємств у різних секторах економіки. Виявлено основні тенденції, такі як зростання ролі цифрових технологій, переорієнтація логістичних ланцюгів, підвищення значущості стійкості бізнес-моделей та адаптація підприємств до нових умов. Результати дослідження можуть бути корисними для формування стратегій розвитку підприємств, прийняття управлінських рішень та прогнозування подальших змін у ринковій структурі.

Ключові слова: економічна структура, трансформація ринків, настрої підприємств, пандемія цифрові технології, глобальні кризи, геополітичні виклики, стійкість бізнесу, адаптація підприємств, економетричний аналіз, логістичні ланцюги, стратегія розвитку.

The article analyzes the dynamic changes in the economic structure of Ukrainian markets and business sentiment from 2016 to 2024, focusing on the impact of global and domestic challenges. This period witnessed significant disruptions, including geopolitical tensions, the COVID-19 pandemic, shifts in global trade patterns, and the intensification of digitalization across sectors. The study utilizes a multidisciplinary approach, combining comparative analysis, econometric modeling, and qualitative surveys. The findings highlight key trends, such as the restructuring of supply chains, the rapid adoption of digital technologies, and the increasing importance of business resilience in response to uncertainties. The research examines how these changes influenced the development trajectories of small, medium, and large enterprises in Ukraine, identifying sector-specific patterns and variations in strategic responses. A particular emphasis is placed on the evolution of business models, shifts in consumer behavior, and the role of external factors, including foreign direct investment and international aid, in shaping market dynamics. The methodology includes the analysis of secondary data from statistical agencies and international reports, as well as primary data collected through interviews and surveys with business leaders across diverse industries. This approach enabled a comprehensive assessment of the interplay between macroeconomic trends and micro-level decision-making. The article concludes with practical recommendations for policymakers and business leaders to foster sustainable growth and improve adaptive capacities. These include encouraging innovation, strengthening public-private partnerships, and enhancing access to financial and technological resources. The findings contribute to the broader discourse on economic resilience and transformation in emerging markets, offering insights applicable beyond Ukraine. This study provides a valuable resource for understanding the complexities of economic transitions in the face of global and local disruptions, emphasizing the critical role of adaptability and strategic foresight in navigating change.

Keywords: economic structure, market transformation, business sentiment, pandemic digital technologies, global crises, geopolitical challenges, business resilience, enterprise adaptation, econometric analysis, logistics chains, development strategy.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми дослідження обумовлена тим, що протягом встановлених в дослідженні часових меж під впливом макроекономічних факторів зовнішнього середовища відбулися значні зміни економічної структури ринків та настроїв підприємництва. Це викликано не

лише загальним станом економіки, що формувався під впливом політичних тенденцій, але й тенденціями міжнародної економіки та станом міжнародної політики в світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, що опубліковані наразі в офіційних джерелах держав-

них органів та установ, таких як Разумков-центр [8] та Державна служба статистики України [4] свідчить про те, що відповідно статистичних даних в українській економіці дійсно відбуваються процеси економічної реструктуризації ринків, що властиві кризовим економікам, згідно класичних теорій макроєкономіки, які викладені такими науковцями як О.О. Шубіна [9], К.С. Солонінко [11], Д.Г. Лук'яненко [1].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Розглянуті дослідження дозволяють визначити основні тенденції, але не дають можливості детально проаналізувати передумови виникнення тих чи інших напрямів структурного розвитку економіки України. Крім того, загальні соціальні тенденції також відіграють окрему роль з процесам змін структури економіки країни.

Мета статті: визначення тенденцій та передумов зміни економічної структури ринків та настроїв підприємств в Україні протягом 2016–2024 рр.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до існуючих теоретичних положень структура ринку представляє собою сукупність окремих видів ринку у межах національної економіки, або внутрішнього ринку, а також регіональних, світового у межах світового господарства і взаємодія між ними. Розрізняють ринок засобів праці, природних ресурсів, предметів праці, землі, робочої сили, технології, інформації, товарів, нерухомості, послуг, ринок інтелектуальної власності, фінансовий ринок тощо [3].

На основі теоретичних положень О. Мертенса розглядається 4 типи ринків, на яких функціонують практично всі суб'єкти господарювання і які знаходяться в тісній взаємодії один з одним, рис. 1.

Відповідно розрізняють декілька структурних елементів фінансового ринку: грошовий, кредитний, інвестиційний та ринок фінансових активів.

Ринок капіталів, як і фінансовий ринок в цілому, розглядається класичною економічною теорією інвестування, що запропонував ще О. Мертенс, як ринок запозичених коштів, адже дана теорія приймає, що на такому ринку існує лише дві групи учасників: компанії (підприємства), що потребують фінансових ресурсів, та домашні господарства, які мають у своєму розпорядженні такі ресурси.

Отже, в якості ціни тут виступає відсоткова ставка, що сплачується позичальником кредиту за право користуватися його фінансовими ресурсами протягом певного визначеного періоду часу. В теорії запозичених коштів для аналізу ринку капіталів використовується неокласична методологія, де аналіз ринку полягає в дослідженні факторів, що визначають попит, пропозицію та рівновагу на ринку, а вихідною константою виступає гіпотеза про те, що учасники ринку мають раціональну поведінку, тобто прагнуть максимізації особистих переваг.

Попит в даному випадку передбачає загальну суму фінансових ресурсів, які готові позичати (залучати) підприємства та домашні господарства за умов наявності різних рівнів ціни – відсоткової ставки.

Пропозиція відображає обсяг фінансових ресурсів, які готові надати інвестори (в даній моделі домашні господарства) за кожного рівня відсоткової ставки.

Провідним визначенням даної теорії є те, що у випадку високого рівня конкурентності ринку – фактори попиту і пропозиції будуть впливати на ціну доти, поки ціна не стабілізується на рівні де

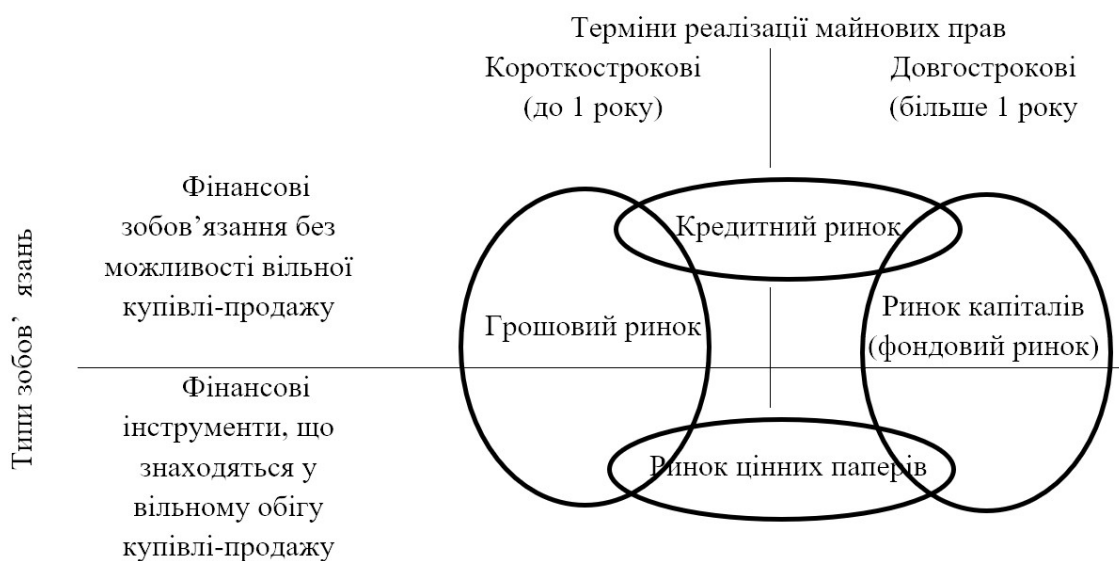

Рис. 1. Структура фінансового ринку

Джерело: [3]

обсяг попиту буде дорівнювати кількості пропозицій і буде характеризувати ринкову рівновагу.

Взаємозв'язок різних типів ринків здійснюється через формування ринкових стимулів. Основою функціонування ринкових стимулів є принцип максимізації прибутку. Кожен конкретний стимул працює тоді, коли він дає можливість інвестору чи підприємству одержати додатковий дохід як результат зміни своєї поведінки чи становища на ринку.

За місцем виникнення і сферою впливу всі ринкові стимули можна поділити на кілька основних груп: «зовнішні фактори», «розподіл витрат на інвестиції», «внутрішні джерела інвестиції», «зовнішні джерела інвестицій» і «внутрішня політика підприємства». Стимули усередині груп працюють взаємозалежно і часто взаємозамінні, між групами також можна простежити наявність важливих взаємодій. Стимули працюють не в ізоляції, а значно впливаючи один на одного [10].

Багато стимулів взаємозалежні: попит на інвестиції залежить від попиту на споживчі товари і потенційної прибутковості інвестиційних проєктів, ціна інвестиційних товарів – від попиту та пропозиції і так далі.

Державні стимули значно впливають на ринкові стимули інвестиційного процесу. Вони можуть як підсилити, так і послабити дію ринкових стимулів. Наприклад, податкове середовище, цілком контрольоване державою, впливає на собівартість продукції і ресурсів, тому через основний принцип прибутковості змінюють дію усіх ринкових стимулів інвестиційного процесу.

Взаємодію ринкових стимулів можна навести у вигляді схеми на рис. 2.

Наявність і розмір внутрішніх джерел інвестицій впливає на норму виробничого нагромадження, а вона, у свою чергу, формує внутрішні джерела для майбутнього використання (зв'язок № 1). Внутрішні джерела фінансування одного підприємства можуть стати зовнішніми для іншого, а їх наявність у підприємства, безумовно знижує його попит на зовнішні інвестиційні ресурси, отже, і загальний попит на інвестиції на ринку (зв'язок № 2).

Зовнішні джерела інвестицій значно впливають на попит на інвестиційні ресурси і споживчі товари, збільшуючи його платоспроможність, а також можуть бути використані як інструмент державного впливу на конкурентне середовище (зв'язок № 3).

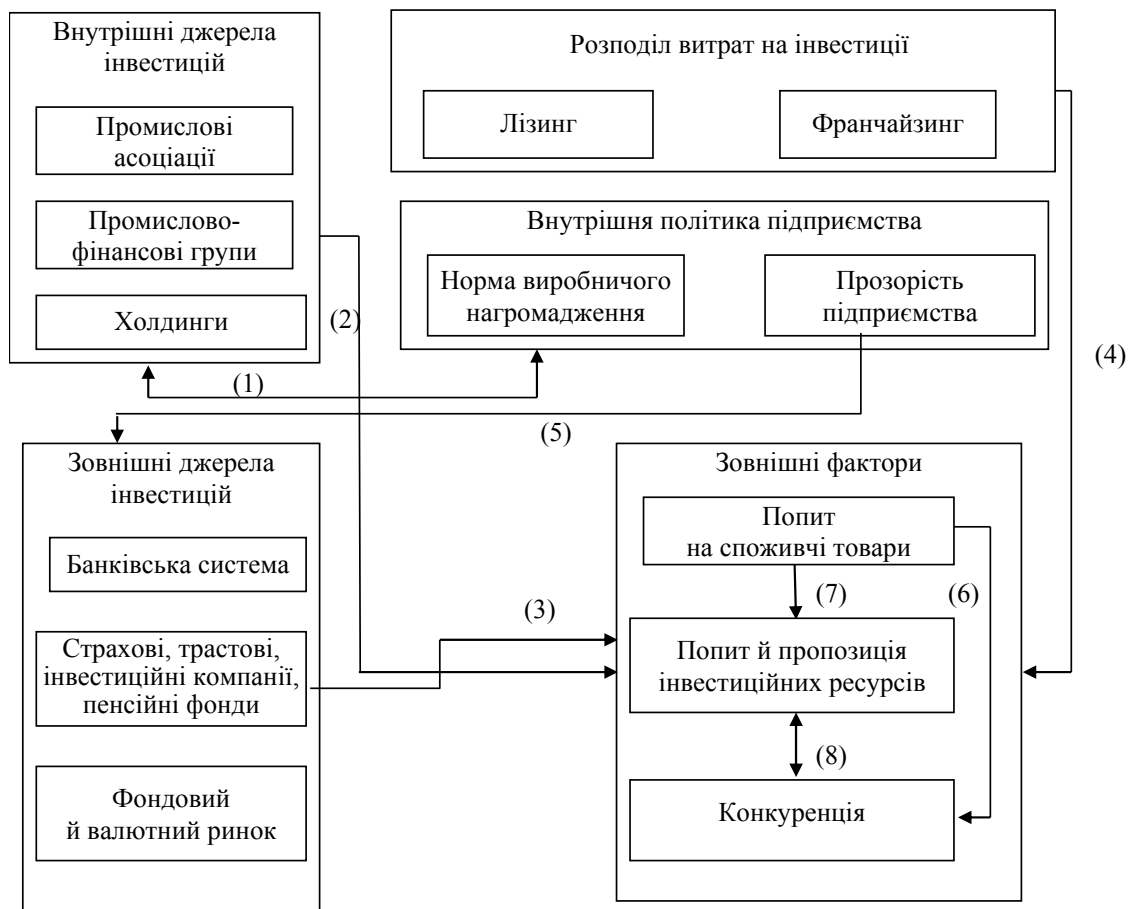

Рис. 2. Модель взаємодії ринкових стимулів

Джерело: [10]

Стимули групи «розподіл витрат на інвестиції» мають аналогічний вплив (зв'язок № 4).

Державне стимулювання збільшення прозорості підприємств має позитивний вплив на роботу, зовнішні джерела інвестицій, оскільки банки та інші кредитні інститути готові видавати більше кредитів підприємствам, діяльність яких легше простежити й у такий спосіб краще оцінити можливий інвестиційний ризик (зв'язок № 5).

У середині зовнішніх факторів також можна простежити ряд зв'язків. Так, один з основних ринкових стимулів інвестиційного процесу – попит на споживчі товари – значно впливає на конкуренцію (зв'язок № 6). Наприклад, зниження споживчого попиту підсилює конкуренцію в короткостроковому періоді, однак це може призвести до руйнування більшості виробників і монополізації галузі. Попит на товари споживання також породжує попит на інвестиційні товари (зв'язок № 7).

На рис. 3–5 наведено тенденції зміни факторів впливу на інвестиційні очікування підприємств в Україні протягом 2016–2024 рр. за основними промисловими товарними групами.

Аналізуючи дані представлені на графіках рис. 3–5 можна зазначити, що для ринку промислових товарів характерний прямий взаємозв'язок нарощування економіки та використання фінансових і технічних ресурсів, з початком повномасштабного

вторгнення (вплив інших факторів) відразу відбився на інших показниках.

Якщо говорити про інвестиційні товари, то тут основним показником за будь-яких умов залишається доступність фінансових ресурсів. Наразі виходячи з результатів щорічного Інфляційного звіту НБУ [2] завдяки значній фінансовій допомозі партнерів та стабільного фінансово-кредитної системи спостерігається для українського бізнесу відкриті численні інструменти кредитного, грантового фінансування та немонетарної підтримки. Зокрема оціночний обсяг доступних для бізнесу програм фінансування у 2024 році становить 341 млрд грн, рис. 6 [6].

Отже, попит на інвестиційні ресурси пов'язаний прямою залежністю із мірою позитивності очікувань споживчого попиту в майбутньому. Завдяки цьому, спостерігається ефект мультиплікатора – зростання споживчого попиту на N гривень викликає збільшення попиту на інвестиційні товари в розмірі $N \cdot m$, де m – мультиплікатор, що залежить від ряду факторів. Насамперед, він залежить від рівня впевненості виробників у завтрашньому дні. Чим більша в країні політична й економічна стабільність, тим більше підприємці готові вкладати ресурсів в очікування майбутнього прибутку.

Стимулювання конкуренції збільшує попит на інвестиційні ресурси, оскільки вона змушує підприємства постійно модернізувати виробництво.

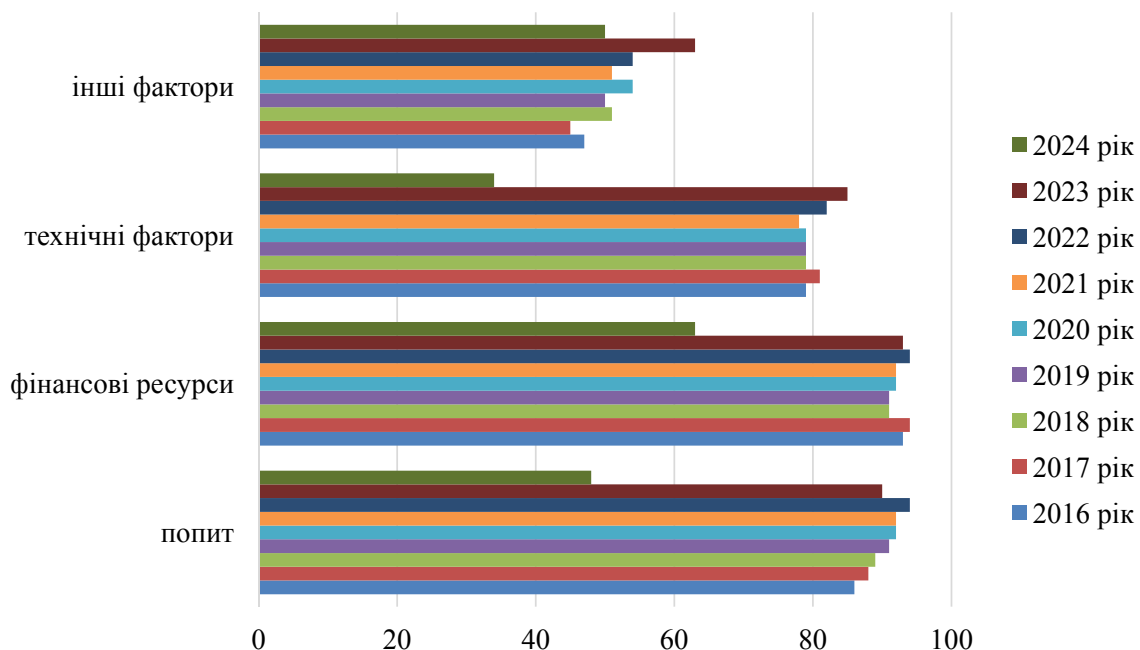

Рис. 3. Тенденції зміни факторів впливу на інвестиційні очікування підприємств в Україні протягом 2016–2024 рр. для товарів проміжного споживання (крім добувної промисловості та розроблення кар'єрів)

Джерело: [4]

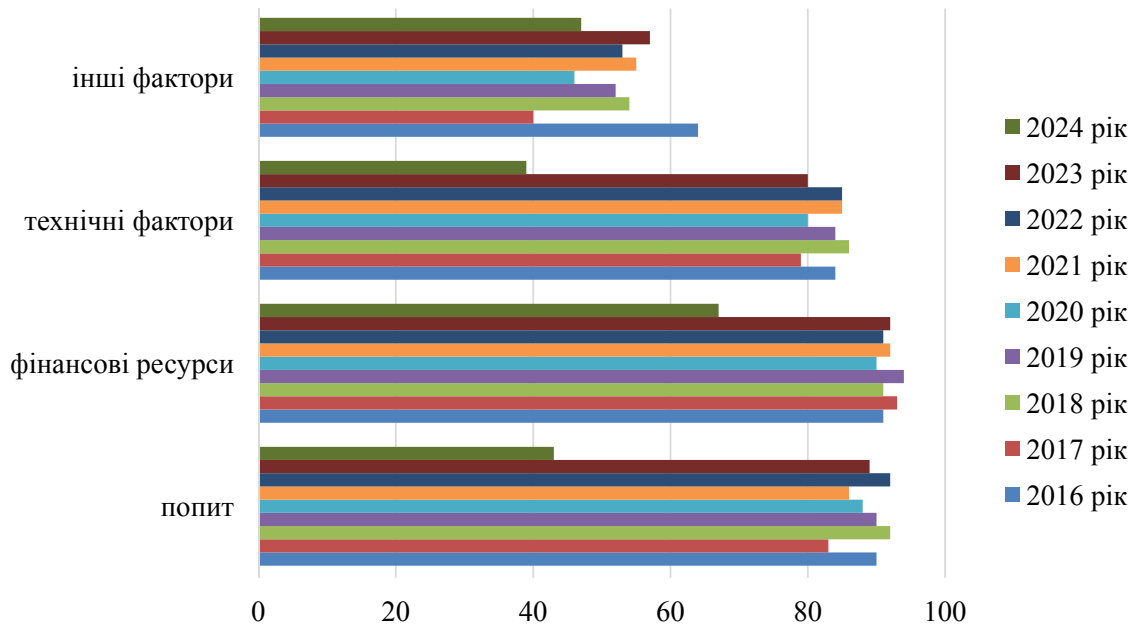

Рис. 4. Тенденції зміни факторів впливу на інвестиційні очікування підприємств в Україні протягом 2016–2024 рр. для інвестиційних товарів

Джерело: [4]

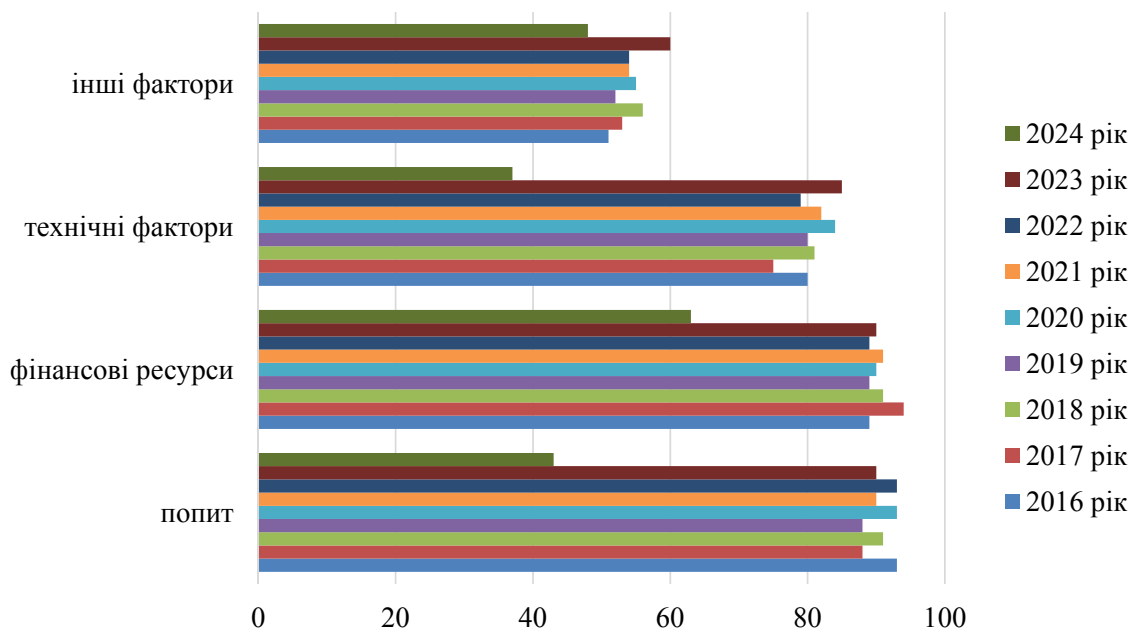

Рис. 5. Тенденції зміни факторів впливу на інвестиційні очікування підприємств в Україні протягом 2016–2024 рр. для споживчих товарів

Джерело: [4]

Разом з цим конкуренція в галузях інвестиційного комплексу впливає на пропозицію інвестиційних ресурсів (зв'язок № 8). Тому в результаті одночасного державного стимулювання конкуренції, як у сфері виробництва споживчих товарів, так і у сфері виробництва засобів виробництва обсяг продажу ін-

вестиційних товарів зростає, а ціна залишається приблизно на тому самому рівні, тобто відбувається активізація інвестиційного процесу. Разом з тим ринок інвестиційних ресурсів, у свою чергу, впливає на конкуренцію. В умовах дешевих і доступних інвестиційних товарів існує можливість одночасного

Рис. 6. Структура доступних для бізнесу програм фінансування у 2024 році

Джерело: [6]

функціонування більшої кількості підприємств, а, отже, і присутності більш здорового конкурентного середовища.

Якщо аналізувати споживчі товари, то тут необхідно розглянути й вплив індексу інфляції, або, що теж саме, індекс споживчих цін – показника, що характеризує зміни загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання, рис. 7.

В цілому для оцінки стану економіки з урахуванням ринкової вартості усіх кінцевих товарів та

послуг, вироблених за рік у всіх галузях економіки на території держави для споживання, експорту та накопичення, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва використовується показник валового внутрішнього продукту – ВВП, табл. 1, рис. 8.

Отримані на рис. 8. Дані свідчать про те, що незважаючи на зміни тенденцій в експортно-імпорتنих операціях, процес валового нагромадження має позитивну тенденцію до збільшення, що свідчить про подальшу капіталізацію вкладених коштів.

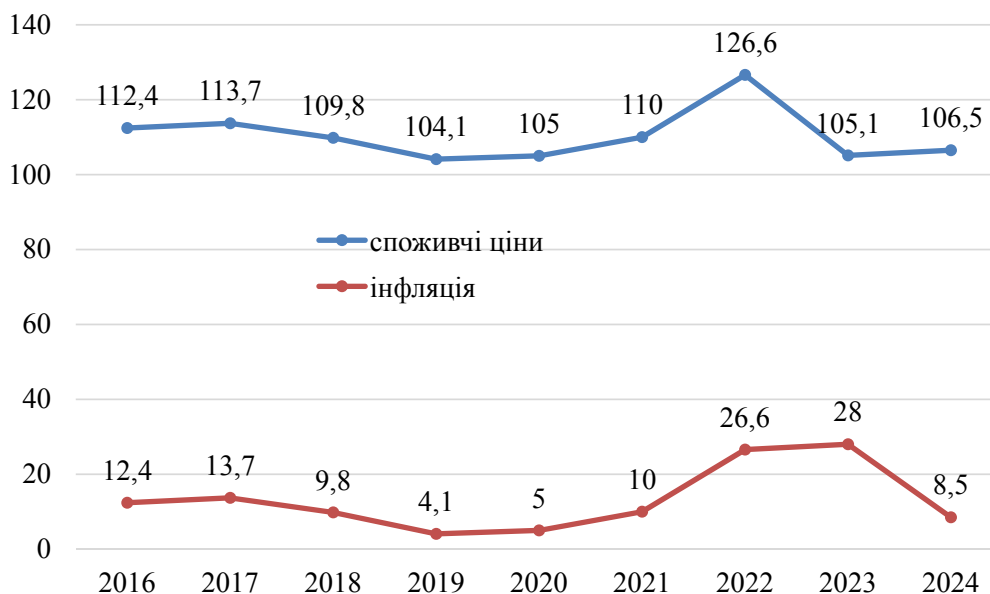

Рис. 7. Динаміка індексу споживчих цін та інфляції у 2016–2024 рр.

Джерело: [5]

Таблиця 1

Структура ВВП України за кінцевим використанням з 2016 по 2023 рр. (млн грн)

Номінальний ВВП за рік	споживчі витрати		валове нагромадження		експорт товарів та послуг		імпорт товарів та послуг		
	% ВВП		% ВВП		% ВВП		% ВВП		
2016	2383182	2018854	84,7	512830	21,5	1174625	49,3	-1323127	-55,5
2017	2982920	2552525	85,6	618914	20,7	1430230	47,9	-1618749	-54,3
2018	3558706	3196756	89,8	667953	18,8	1608890	45,2	-1914893	-53,8
2019	3974564	3785133	95,2	500614	12,6	1636416	41,2	-1947599	-49,0
2020	4194102	3923203	93,5	315026	7,5	1637399	39,0	-1681526	-40,1
2021	5459574	4766568	87,3	754369	13,8	2224704	40,7	-2286067	-41,9
2022	5191028	5408161	104,2	654629	12,6	1840563	35,5	-2712325	-52,3
2023	6537825	6916714	105,8	989221	15,1	1868904	28,6	-3237014	-49,5

Джерело: [5]

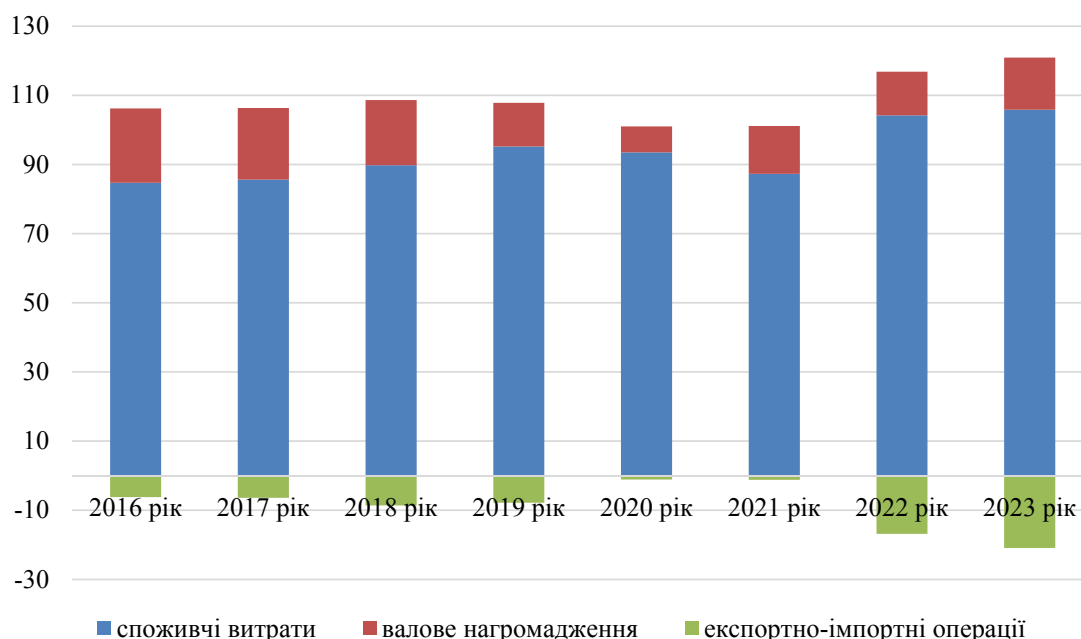

Рис. 8. Структура ВВП України за кінцевим використанням у 2016–2024 рр. за даними

Джерело: [5]

Фінансовий ринок, як і будь-який інший формується під впливом факторів попиту і пропозиції. Відповідно на ньому діють закони попиту і пропозиції, де товаром виступають будь-які фінансові ресурси, що можуть бути залучені для реалізації господарської діяльності компанії. Рівень витрат на залучення даних ресурсів характеризується нормативом прибутковості ресурсів та у сучасній фінансовій практиці відображається відсотковою ставкою. В цілому можна зазначити, що закон попиту і пропозиції на фінансовому ринку залежить від кількості вільних накопичень, що можуть бути виставлені на фінансовому ринку їх власниками та кількості зацікавлених суб'єктів, які б бажали отримати даний капітал. Проте, сама процедура накопичення капіталу пов'язана з передумовами до схильності з накопичення капіталу, тобто формування багатства.

Тут необхідно проаналізувати структуру самого фінансового ринку, адже інструменти, що можуть використовуватися для накопичення капіталу різняться в залежності від права власності на фінансові ресурси та терміну їх користуванням.

Одним з провідних інструментів фінансового ринку є облікова ставка НБУ, що характеризує орієнтир вартості залучених та розміщених грошових коштів, як для банків, так і для інших суб'єктів грошово-кредитного ринку, рис. 9.

Інвестиційний попит з боку підприємств (компаній) виступає основним, хоча й не єдиним фактором кінцевого попиту на запозичені кошти. Будь-яка компанія в процесі створення (оновлення) капіталу має на меті отримання певних вигод. Одним з провідних припущень економічної теорії є те, що головною метою підприємства є максимізація прибутку.

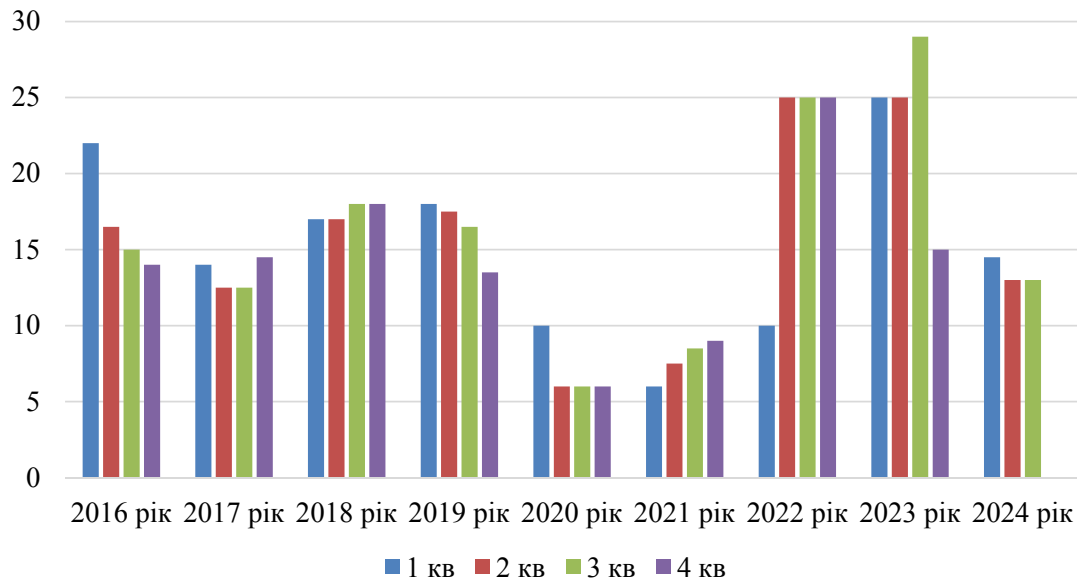

Рис. 9. Динаміка облікової ставки НБУ протягом 2016–2024 рр.

Джерело: [7]

Для досягнення даної цілі компанія прагне використовувати оптимальне співвідношення різних факторів виробництва, в тому числі й капіталу. Прагнення здійснювати інвестиції, тобто реінвестувати, створювати новий капітал, виникає коли вкладені кошти дають можливість компенсувати первинні витрати та отримувати додатковий прибуток. Інакше – спонукальним мотивом інвестування є неоптимальне співвідношення факторів виробництва, а можливість отримання додаткового прибутку за умов збільшення обсягів (або покращення якості) капіталу, що використовується. Розмір такого прибутку можна охарактеризувати відсотком від інвестиційних витрат, що має назву дохідності інвестицій і можна визначити за формулою [4]:

$$\text{Дохідність} = \frac{\text{Приріст прибутку} - \text{Обсяг інвестицій}}{\text{Обсяг інвестицій}}$$

Дохідність інвестицій може бути різною в залежності від виду діяльності, розміру компанії тощо. Проте існує загальна закономірність: із збільшенням обсягу інвестицій дохідність знижується. Закон зниження дохідності інвестицій виступає реалізацією іншого більш узагальненого економічного закону – закону зниження граничної продуктивності факторів виробництва.

У країнах з економікою, що трансформується ринкові стимули тільки формуються, а отже поряд з державою джерелом інвестицій стають і приватні інвестори, приватні інвестиції спрямовані переважно на одержання прибутку, а отже, їх приплив визначається рівнем прибутковості кожної окремої галузі

економіки, підгалузі, окремого підприємства. Це основний ринковий критерій залучення і перерозподілу інвестиційних ресурсів.

Таким чином, прибутковість – це найважливіший структуроутворюючий критерій, що визначає природу функціонування ринкових стимулів інвестиційного процесу. Ґрунтуючись на даному критерії можна дати визначення ринкових стимулів інвестиційного процесу і виявити розбіжності між ринковими і неринковими стимулами.

Під ринковими стимулами розуміють такі стимули, що властиві ринковій системі господарювання і спираються на основний ринковий принцип – одержання максимального прибутку.

На основі цього визначення можна розділити стимули інвестиційного процесу на неринкові (державні) і ринкові. Цей поділ, зрозуміло, не може бути цілком однозначним, тому що різний ступінь прямого впливу критерію прибутковості можна взяти за той обмежувач, що буде визначати, чи є який-небудь стимул ринковим чи ні.

Тому всі стимули можна розділити на неринкові, суто ринкові і що знаходяться на межі ринкових. До суто державно-адміністративних, неринкових стимулів належать стимули, якими управляє безпосередньо держава і дія яких заснована не на стихійних, ринкових механізмах, а встановлюється адміністративно, державними органами на основі планування під час складання бюджету тощо.

Стимули, дія яких прямо визначається необхідністю максимізації прибутку, є суто ринковими. До межових, частково-ринкових стимулів доцільно зарахувати інституціональні й організаційні струк-

тури, функціонування яких прямо впливає на суто ринкові стимули.

Деякі стимули, наприклад податкова система, мають двоїтий характер. З одного боку – це інструмент, прямо керований державою, яка визначає види податків і податкових пільг, ставки оподаткування, встановлює норми амортизаційних відрахувань тощо. З іншого боку – податки впливають на суто ринкові стимули інвестиційного процесу, тому що податковий тягар багато в чому визначає пропозицію, попит і, відповідно, ціну інвестиційних ресурсів. В табл. 2 представлено динаміку Єдиного соціального внеску в порівнянні з рівнем заробітної плати.

Таким чином, можна відзначити, що фактори попиту і пропозиції вже на ринку праці обумовлюють характер фіскальної політики держави в цілому. В табл. 3 та на рис. 10 наведено структуру податкових надходжень в Україні протягом 2016–2024 рр.

З рис. 10 можна спостерігати зміну принципів оподаткування, щодо класифікації зборів і платежів, що відбулася у 2019 році. Також на рис. 10 відображає зменшення податків від рентної плати та оподаткованих товарів українського виробництва, що свідчить про скорочення обсягів такого виробництва в період початку активних воєнних дій та втрати значної кількості виробничих потужностей в Україні через обстріли та руйнування.

Подібним чином на інвестиційний процес впливає антимонопольне законодавство, яке обмежує вплив такого важливого ринкового стимулу, як конкуренція.

Прозорість підприємств для інвесторів також має двоїтий характер. З одного боку, це ринковий стимул оскільки на основі оцінки фінансового стану підприємств і, що не менш важливо, оцінки рівня ві-

рогідності цієї інформації, інвестори приймають рішення про інвестування. Складання підприємством звіту про свій фінансовий стан підвищує рівень довіри до нього з боку інвесторів. Для цього залучають незалежні аудиторські компанії. З іншого боку, держава відіграє важливу роль у процесі надання підприємствами фінансової інформації за допомогою встановлення норм і правил бухгалтерського обліку, регулярного проведення перевірок податковою інспекцією й іншими методами.

Тому при визначенні факторів, що стимулюють зміну структури ринків доцільно розглядати як ринкові важелі, так і державне регулювання, що справляє прямий вплив на ці ринкові стимули.

Загалом, до неринкових стимулів інвестиційного процесу належать:

- цільові кредити з бюджету країни;
- політичні зусилля уряду з одержання додаткових міжнародних кредитів;
- надання державних і міжнародних гарантій зарубіжним і вітчизняним інвесторам;
- створення інституціональних основ інвестиційного процесу;
- усунення суперечностей податкової системи;
- розвиненість інфраструктури;
- використання податкової системи для стимулювання інвестиційного процесу;
- антимонопольне законодавство;
- регулювання цін;
- забезпечення привабливості інвестиційного клімату на макроекономічному рівні;
- гарантії політичної стабільності;
- забезпечення законності, виконання сторонами договірних зобов'язань;
- стабілізація національної валюти.

Таблиця 2

Єдиний соціальний внесок в Україні з 2016 по 2024 рр. (грн)

Період	Мінімальний ЄСВ	Мінімальна зарплата	Середня зарплата	Максимальний ЄСВ
з 01.04.2024	1760,00	8000	21500	26400,00
з 01.10.2022 по 31.12.2023	1474,00	6700	16500	22110,00
з 01.01.2022 по 30.09.2022	1430,00	6500	14600	21450,00
з 01.12.2021 по 31.12.2021	1430,00	6500	14300	21450,00
з 01.01.2021 по 30.11.2021	1320,00	6000	13600	19800,00
з 01.09.2020 по 31.12.2020	1100,00	5000	11500	16500,00
з 01.01.2020 по 31.08.2020	1039,06	4723	10800	15585,90
з 01.01.2019 по 31.12.2019	918,06	4173	9500	13770,90
з 01.01.2018 по 31.12.2018	819,06	3723	8500	12285,90
з 01.12.2017 по 31.12.2017	704,00	3200	7300	9691,00
з 01.05.2017 по 30.11.2017	704,00	3200	6800	9262,00
з 01.01.2017 по 30.04.2017	704,00	3200	6000	8800,00
з 01.12.2016 по 31.12.2016	352,00	1600	5700	8800,00
з 01.05.2016 по 30.11.2016	319,00	1450	5300	7975,00
з 01.01.2016 по 30.04.2016	303,16	1378	4800	7579,00

Джерело: [5]

Структура податкових надходжень в Україні протягом 2016–2024 рр. (млн грн)

Стаття	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості, в т.ч.:	114154,6	141945,3	188624,1	217040,4	225976,3	285307,0	265477,1	350781,9	396387,5
Податок на доходи фізичних осіб	59810,5	75033,4	91741,8	109954,0	117281,3	137555,2	148427,3	206944,8	201124,0
Податок на прибуток підприємств	54344,1	66911,9	96882,3	107086,3	108695,0	147751,7	117049,9	143837,1	195263,5
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	44092,2	48661,1	45265,7	46746,9	52475,7	80749,4	85365,0	60327,7	35674,2
Внутрішні податки на товари та послуги, в т.ч.:	325628,5	422274,1	493360,6	502048,1	538896,2	698940,4	569353,8	748143,9	606714,5
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	55116,3	66303,7	71143,8	69897,1	80449,3	82858,4	60699,1	92583,9	63655,9
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	35006,2	41989,7	47708,6	53460,8	57846,9	79592,8	41653,8	74762,7	65968,3
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів	54052,7	63450,4	79130,9	88929,8	126486,6	155774,8	213948,0	214639,3	174983,4
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	181453,3	250530,2	295377,3	289760,4	274113,5	380714,4	253053,0	366158,0	302106,9
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	20371,0	24541,8	27076,6	30086,0	30460,5	38177,2	26246,0	40559,4	31847,7
Інші податки та збори	-645,8	-10951,6	-505,1	3855,0	3306,2	3916,5	3322,4	3731,1	3091,2
ВСЬОГО	503879,4	627153,7	753815,6	799776,0	851115,6	1107090,9	949764,4	1203544,1	1073715,2

Джерело: [5]

Неринковими стимулами управляє держава і вони найбільш ефективні в умовах державно-регульованої економіки. При ринковому господарюванні ці стимули виявляються менш ефективні.

Субсидії і державне регулювання цін не є ефективними регуляторами інвестиційного процесу, тому що мають обмежений у часі, вузький характер. Практично неможливо розробити на основі цих механізмів універсально діючу систему стимулювання. Тому і залучення міжнародних кредитів також неефективно. У зв'язку з вищесказаним подібні стимули не будуть предметом розгляду даної роботи.

Державні важелі та інструменти, що забезпечують «здоровий» інвестиційний клімат для функціонування ринкових стимулів, необхідні для ефективної роботи всієї системи господарювання. Завданням держави є створення передумов функціонування самого інвестиційного ринку: політична та економічна стабільність, забезпечення дотримання законодавства, несуперечність положень нормативно-правової бази, розвинута інфраструктура.

Стимули ж, що функціонують і залежать в основному від самого ринку інвестиційних ресурсів і ринку споживчих товарів, тобто сукупності дій як

підприємств так і кінцевих споживачів: попит на споживчі товари, попит та пропозиція інвестиційних ресурсів, конкуренція, норма виробничого нагромадження, прозорість підприємств для інвесторів належать до суто ринкових, стихійних стимулів.

Стимулювання можливе також через інституціонально-ринкові форми: за допомогою регулювання банківської системи, страхових, пенсійних, трастових, інвестиційних компаній, лізингу, франчайзингу тощо.

До частково ринкових стимулів через організаційно-ринкові форми варто зарахувати вплив на інвестиційний процес у рамках промислових асоціацій, холдингів, фінансово-промислових груп. Ці форми ринкового господарювання також значно впливають на перебіг інвестиційного процесу.

Багато стимулів взаємозалежні: попит на інвестиції залежить від попиту на споживчі товари і потенційної прибутковості інвестиційних проектів, ціна інвестиційних товарів – від попиту та пропозиції і так далі.

Державні стимули значно впливають на ринкові стимули інвестиційного процесу. Вони можуть як підсилити, так і послабити дію ринкових стимулів. Наприклад, податкове середовище, цілком контр-

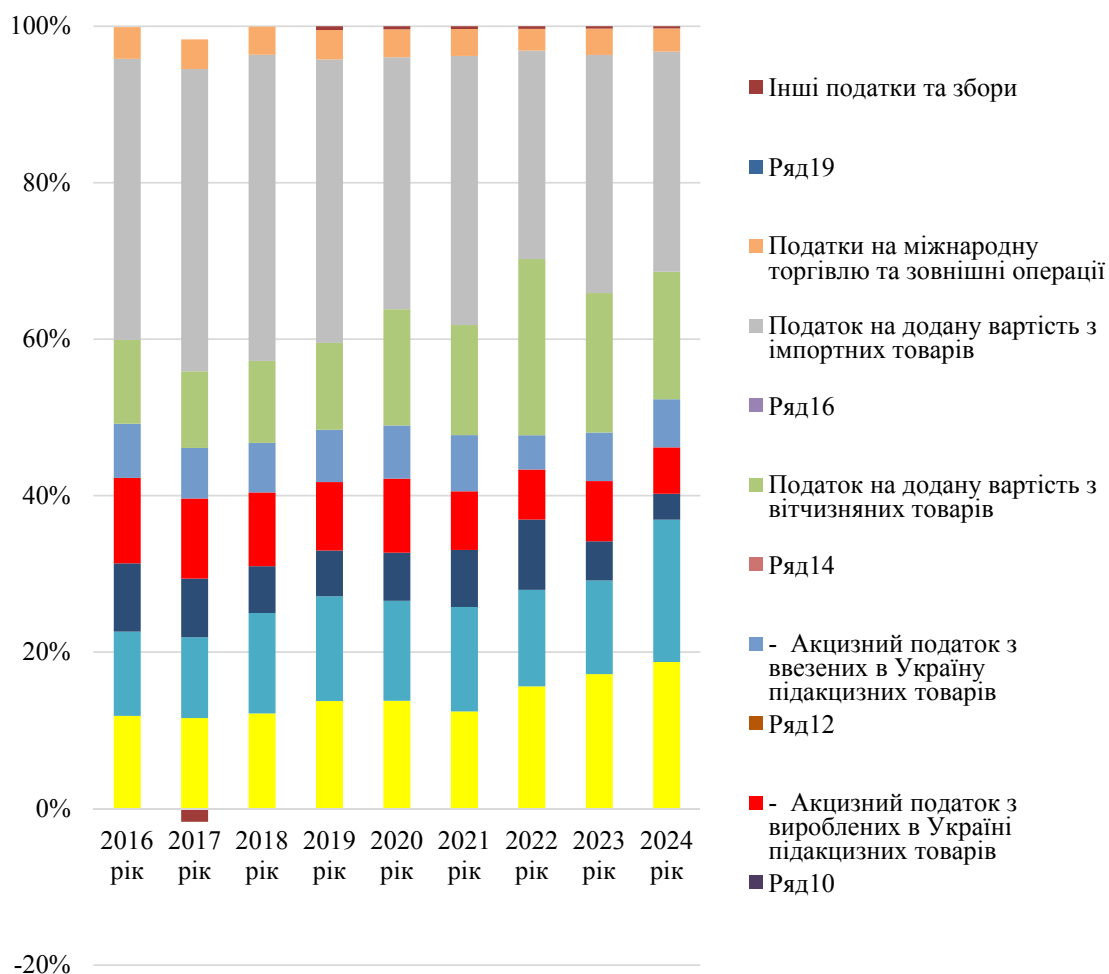

Рис. 10. Динаміка структури податкових надходжень в Україні протягом 2016–2024 рр. за даними

Джерело: [5]

ольоване державою, впливає на собівартість продукції і ресурсів, тому через основний принцип прибутковості змінюють дію усіх ринкових стимулів інвестиційного процесу.

Антимонопольне законодавство встановлює рамки конкурентного середовища і призначено для запобігання утворенню монополій, що не є природними. Державні кредити, спрямовані на розвиток інноваційних галузей народного господарства, сприяють збільшенню пропозиції інвестиційних товарів і можуть викликати мультиплікативний ефект у сфері розробки передових технологій.

Державні і міжнародні гарантії інвестицій значно збільшують пропозицію капіталу від зарубіжних і вітчизняних інвесторів. Роль зі створення інфраструктури завжди і скрізь належить державі, а без неї неможливе ефективне функціонування вітчизняних виробників. Однак на основі лише зусиль державних структур неможливо активізувати інвестиційний процес. Вони лише створюють сприятливе

середовище для ефективної роботи ринкових стимулів інвестиційного процесу.

Підбиваючи підсумок можна зазначити, що фактори структурування ринку можна розділити на неринкові (державні) і ринкові, котрі, у свою чергу, розділяються на стихійно-ринкові, інституціонально-ринкові й організаційно-ринкові. До основних ринкових стимулів інвестиційного процесу належать конкуренція, попит та пропозиція на інвестиційні ресурси, споживчі товари, прозорість, доступність інформації про діяльність підприємств.

Враховуючи безумовно переважаючий вплив ринкових стимулів у активізації інвестиційних процесів в економіці країни і те, що саме посилення їх дії має стати визначальним вектором формування та застосування неринкових (державних) стимулів у системі інвестиційної політики держави та механізмів державного регулювання даних процесів зумовлює необхідність більш глибокого дослідження взаємодії даних стимулів.

Висновки. Протягом 2016–2024 років економічна структура ринків в Україні зазнала суттєвих змін, які спричинили як внутрішні, так і зовнішні фактори. Основні тенденції пов'язані з трансформацією промислового сектора, розвитком аграрного бізнесу, зростанням ІТ-галузі, а також загальною євроінтеграцією економіки. Увага до питань енергетичної незалежності та впровадження цифрових технологій також відіграли важливу роль у формуванні нових ринкових структур і зміні настроїв підприємств.

Провідними факторами зміни в економічній структурі ринку можна вважати:

1. Зменшення ролі промислового виробництва на Сході країни. Через бойові дії на Донбасі багато промислових підприємств були змушені або закритися, або змінити місце розташування, що призвело до зниження обсягу важкої промисловості та перерозподілу капіталу в інші сектори.

2. Розвиток ІТ-сектора. В умовах нестабільної економічної ситуації ІТ-індустрія стала важливим драйвером економіки. До 2024 року Україна увійшла до топ – 10 країн у світі за кількістю висококваліфікованих програмістів та обсягом ІТ-експорту. Значна частина ІТ-послуг надається на експорт, що підтримує економіку. Це збільшило вплив технічних факторів на структуру економіки України.

3. Енергетична реформа та зелена енергетика. Важливою тенденцією стало прагнення до енергетичної незалежності. Уряди почали активно підтримувати альтернативні джерела енергії, що дозволило

залучити інвестиції у відновлювану енергетику (вітрові та сонячні електростанції). Також були спроби зменшити імпорт енергоресурсів, покращуючи власну енергетичну ефективність.

Економічні, політичні та безпекові фактори суттєво вплинули на настрої бізнесу. Зокрема:

1. Висока невизначеність через політичні та безпекові кризи. Постійна загроза з боку військових конфліктів і нестабільність змусили бізнеси бути обережними в довгострокових інвестиціях, фокусуючись на оперативній гнучкості та мобільності.

2. Спрямування на експорт. Багато українських підприємств почали орієнтуватися на зовнішні ринки для зменшення залежності від внутрішніх кризових факторів. Торговельні відносини з ЄС стали критично важливими для багатьох галузей.

3. Інвестиції у цифровізацію та автоматизацію. Українські підприємства активно впроваджували цифрові технології для оптимізації бізнес-процесів, зменшення витрат і підвищення конкурентоспроможності. Цифрова трансформація дозволила їм залишатися на плаву в умовах глобальної конкуренції.

Отже, реформи в енергетиці, зростання ІТ-сектора, фокус на експорт і адаптація до змінних умов – усе це формує нову економічну структуру та змінює бізнес-ландшафт України. Незважаючи на значні виклики, зокрема війну та економічну нестабільність, українські підприємства поступово адаптуються до нових умов та прагнуть інтегруватися в світову економіку.

Список літератури:

1. Антициклічне регулювання ринкової економіки: глобалізаційна перспектива: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А.М. Поручника. Київ : КНЕУ, 2010. 334 с.
2. Інфляційний звіт. Національний банк України. липень 2024 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q3.pdf?v=9 (дата звернення 10.10.2024)
3. Мертенс О. В. Інвестиції: курс лекцій по сучасній фінансовій теорії. Київ : Київське інвестиційне агентство, 1997. 352 с.
4. Офіційний сайт Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 10.10.2024)
5. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=OgIadEkonomicanoiAktivnosti&id=010de307-2345-4162-b5e5-1dd8b2f81d10&pageNumber=3> (дата звернення 10.10.2024)
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення 10.10.2024).
7. Офіційний сайт Національного банку України – НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>(дата звернення 10.10.2024)
8. Офіційний сайт Разумков-центру. URL: <https://razumkov.org.ua/vydannia/analitychni-dopovidi-zapysky-statti> (дата звернення 10.10.2024).
9. Прогнозування та макроекономічне планування в системі державного управління національною економікою: теорія і практика, монографія / за ред. д-ра екон. наук., проф. О.О. Шубіна. Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. 148 с.
10. Скорик Г.І., Швецова М.Б. Вступ до макро- і мікроекономіки. Львівська політехніка. 2019. 164 с.
11. Солонінко К.С. Макроекономіка. ЦУЛ. 2020. 200 с.

References:

1. Lukianenko, D. H., & Poruchnyk, A. M. (Eds.). (2010) Anticyclical regulation of the market economy: Globalization perspective. KNEU.

2. Inflation report. National Bank of Ukraine. (July 2024). Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q3.pdf?v=9
3. Mertens O. V. (1997) Investments: a course of lectures on modern financial theory. Kyiv: Kyiv Investment Agency.
4. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Ministry of Economy of Ukraine. Available at: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=OgliadEkonomichnoiAktivnosti&id=010de307-2345-4162-b5e5-1dd8b2f81d10&pageNumber=3>
6. Ministry of Finance of Ukraine. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
7. National Bank of Ukraine. Macroeconomic indicators. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
8. Razumkov Centre. Analytical reports and articles. Available at: <https://razumkov.org.ua/vydannia/analitychni-dopovidi-zapysky-statti>
9. Shubin, O. O. (Ed.). (2010) Forecasting and macroeconomic planning in the system of state governance of the national economy: Theory and practice. DonNUET.
10. Skoryk, H. I., & Shvetsova, M. B. (2019) Introduction to macro- and microeconomics. Lviv Polytechnic.
11. Soloninko, K. S. (2020) Macroeconomics. TsUL.